

Изказване на адв. Даниела Доковска при представянето на изданието „В помощ на задържания от полицията и на обвиняемия в досъдебното производство“, проведено на 27 ноември 2018 г. в Центъра за обучение на адвокати „Кръстю Цончев“

Уважаеми колеги, скъпи приятели,

В далечната 1994 година колегата Димитър Здравчев, един от най-изтъкнатите адвокати по наказателни дела в Софийската адвокатска колегия, написа малка книжка под заглавие „Какво трябва да знаете за правата на обвиняемия и заподозрения на следствието и доказателственото значение на техните обяснения“. Книжката беше предназначена за гражданите, които са задържани като заподозрени или са привлечени като обвиняеми на предварителното производство. С позоваване на Конституцията, на НПК и на водещата съдебна практика колегата Здравчев достъпно и ясно обясняваше на заподозрените и обвиняемите правото им да имат защитник, да откажат да дадат обяснения, да изискват пълно и точно вписване в протокола на техните обяснения, да обжалват актовете, които накърняват правата и законните им интереси. Корицата беше украсена с многозначителна карикатура на Борис Димовски.

Такава книга се пише трудно. Може за някого да изглежда странно, но юристите като че ли пишат трудно за неюристи. А най-често обвиняемите са хора с невисоко образование, за тях правната материя е обикновено непосилна. Това е предизвикателство, на което може да отговори само добрият юрист – да изложи правото с прости думи, но без да го профанира, да обясни значението на правните институти, без да използва усложнения понятиен апарат, с който понякога си служим без всякаква нужда.

Изключително се радвам, че Институт „Отворено общество“ използва тази форма, за да разясни на задържаните от полицията и обвиняемите какви

са техните основни права при полицейското задържане и на досъдебното производство. Книгата на колегата Златка Стефанова, която представяме днес, е написана професионално, но на достъпен и понятен език, което я прави изключително полезна. Тя проследява възможните действия на защитника в хода на досъдебното производство и дава конкретна информация на заинтересуваните граждани какво могат да очакват от своя адвокат.

Освен че разяснява особеностите на правната помощ при задържане по чл. 72, ал. 1 от Закона за МВР (т.нар. „полицейско задържане“), книгата обхваща и редица по-специфични теми, като защитата срещу бавно производство (колкото и тя да е безсмислена и абсолютно неефективна), особеностите на защитата на непълнолетни, на чужденци, които не говорят български език, особеностите на защитата на обвиняеми с физически или психически недостатъци, които им пречат да се защитават сами, и т.н. Отделено е място и на резервния защитник в досъдебното производство – една процесуална фигура, която се нуждае от известни разяснения най-малкото защото не съществува в нито една друга правна система.

Материалът, поднесен в книгата, е отлично систематизиран, което я прави удобна за ползване. Това е една необемна публикация, предназначена за широка публика. Тя такава и трябва да бъде. Но на мен ми се струва, че тази книга ще бъде полезна и за адвокатите, защото например твърде често на защитата при полицейското задържане се гледа пренебрежително. Счита се, не без основание, че обжалването на 24-часовото задържане е неефективно, тъй като съдът не се произнася незабавно. Това е вярно, но е вярно също, че полицията вече задържа всяко лице, което подозира в извършване на престъпление. Полицейското задържане стана масова практика, въпреки че в много случаи то не се налага, пък и противоречи на закона. Отмяната на полицейското задържане от съда дава основание да се претендира обезвреда,

а има и голямо морално значение за гражданина. Ако масовите 24-часови задържания бъдат последвани от масови обжалвания, струва ми се, че органите на МВР не биха задържали всекиго и за всичко.

Колегата Златка Стефанова се е спряла и на такива специфични въпроси, като например процесуалното значение на декларацията за имотно състояние, която често се поднася на обвиняемия за попълване. Това на практика е едно подвеждане, защото обвиняемият не дължи обяснения, включително и за и имущественото си положение.

Колегата Стефанова обръща внимание и на важни подзаконови актове, като например Наредбата за реда за извършване и снемане на полицейска регистрация. Трябва да признаем, че малцина са адвокатите, които след приключване на производството с влязла в сила оправдателна присъда правят постъпки за заличаване на регистрацията.

Извънредно полезно е, че в книгата се цитират множество решения на Съда по правата на човека в Страсбург, включително и срещу България. Това във всички случаи би улеснило колегите, когато отстояват своите позиции. Позоваването на ЕКПЧ и на практиката на Съда в Страсбург не само придава убедителност на тезата, но е и задължително, ако искаме да си гарантираме успех пред ЕСПЧ при евентуално атакуване на влязлата в сила осъдителна присъда.

За да бъде актуално днешното обсъждане, иска ми се да кажа няколко думи и за последните изменения и допълнения на НПК, които, изглежда, ще бъдат приети от Народното събрание във връзка с Директива 2013/48 на Европейския парламент и на Съвета. Тази директива е приета през октомври 2013 година. Сега сме ноември 2018 г., но властите в България едва сега предприемат законодателни мерки за въвеждане на директивата в българското законодателство. Тя се отнася за правото на достъп до адвокат в

наказателното производство и в производството по европейска заповед за арест, както и до правото на уведомяване на трето лице при задържане и на осъществяване на връзка с трети лица и консулски органи през периода на задържане.

Въвеждането на тази директива в българското законодателство става неохотно и, както виждаме, с голямо закъснение. Причината според мен е, че у нас популистки се гледа на правото на защита като на пречка в борбата с престъпността, като на комплекс от процесуални средства, които подпомагат престъпника да манипулира процеса, да осуети разкриването на истината и да си осигури безнаказаност. От 2013 година властите у нас властите твърдят, че има пълно съответствие между директивата и НПК, тъй като обвиняемият има право да запази мълчание, има и право на защитник, а освен това органите, които ръководят наказателното производство, са длъжни да му разясняват тези права. Удобно обаче се премълчаваше темата за полицейското задържане, където правото на мълчание не е регламентирано, а правото на защитник е имагинерно. Полицейските служители създадоха практиката да провеждат т. нар. „оперативни беседи“ със задържания. После в досъдебното производство полицейските служители се разпитват като свидетели при пълно заобикаляне на процесуалния закон и съобщават какво им е „доверил“, ако мога така да се изразя, задържаният по време на беседата. Тази практика можеше да се пренебрегне, ако не беше толерирана от съда. Съдът започна да приема за годни тези т. нар. свидетелски показания и по този начин бяха игнорирани редица елементи на правото на защита. Защото, както е известно, правото на защита се гарантира не само от предоставените на обвиняемия и на неговия защитник процесуални права, но и от цялата система на наказателнопроцесуалните институти. Слава Богу, по делото „Димитър Митков срещу България“ държавата беше осъдена за тази

практика, публикувахме решението в списание „Адвокатски преглед“. Казвам „Слава Богу!“, защото властите, включително и Върховният касационен съд, ще бъдат принудени да изоставят тази порочна практика. Обаче не е ли жалко, че правото на защита у нас трябва да се осъществява с натиск отвън?

В един момент властите разбраха, че законодателството все пак трябва да се съобрази с директивата, но вместо да въведат правата на гражданите, по рефлекс въведоха рестрикциите на правото на защита. На 8.10.2018 г. беше внесен законопроект на МС за изменение и допълнение на Наказателния кодекс № 802-01-36 и друг – № 854-01-73, на народните представители Цветан Генчев Цветанов, Даниел Димитров Кирилов, Емил Димитров Симеонов и Християн Радев Митев – от 9.10.2018 година. Според този законопроект за изменение и допълнение на Наказателния кодекс се изменя чл. 63 от Наказателно-процесуалния кодекс – „когато е налице неотложна необходимост да се предотврати настъпването на тежки, неблагоприятни последици за живота, свободата или физическата неприкосновеност на лице, или да се предотврати ситуация, при която наказателното производство може да бъде сериозно възпрепятствано“, уведомяването (че някой човек е задържан) по ал. 7 по отношение на конкретно лице може да се отложи за срок от 48 часа. А в случай на задържане на непълнолетен неуведомяването може да трае само 24 часа! Нали си представяте какво ще стане, ако за 24 часа изчезне вашето дете? Без значение е, че за това е осведомена някаква агенция, сиреч друг държавен орган. Тази рестрикция, която овластява наблюдаващия прокурор, не е обвързана с никакви законови параметри, така че може да се прилага по негово усмотрение при обвинение във всяко едно престъпление. Такъв подход считам за противоречащ на принципа на пропорционалността, обществено неоправдан и вреден, въпреки че Комисията по правни въпроси на Народното събрание не мисли така.

Не зная как в Германия са реагирали на рестрикциите в директивата. Но немците, които най-добре от всички знаят що е фашизъм, имат изключително стриктна регламентация на всички принудителни мерки. Дори ако задържаният не пожелае някое лице „отвън“ да бъде уведомено за ареста, органът, който извършва задържането, е длъжен да уведоми поне двама случайно избрани граждани за това. Обаждат се по телефона и казват: „Уведомяваме ви, че задържахме под стража еди кой си гражданин“. Защото, както казват немските юристи, „никой не може да изчезне по тъмно и в мъглата“.

Обнадеждаващото е, че НПК се променя всяка седмица. Миналата седмица например НПК бе изменен във връзка с решението на Конституционния съд по искането на Висшия адвокатски съвет (това е добра новина). Още по-добре е, че тази седмица вече е налице законопроект за изменение пак на Наказателния кодекс, с който Наказателно-процесуалният кодекс се променя в духа на директивата. В чл. 55 НПК се предвижда нова алинея, с която се гарантира, че на обвиняемия ще бъде предоставена обща информация, улесняваща неговия избор на защитник, че той има право свободно да осъществява връзка със защитника си, да се среща насаме с него, да получава съвети и друга правна помощ, включително преди започване и по време на провеждане на разпита и на всяко друго процесуално действие с негово участие.

С изменения в Закона за митниците, в Закона за военната полиция, в Закона за Държавна агенция „Национална полиция“, в Закона за изпълнение на наказанията и задържането под стража се създават гаранции, че „се разяснява правото на отказ от защитник и последиците от него, както и правото му да откаже да даде обяснения“. Няма да се впускам в подробности относно законопроекта за изменение на Наказателния кодекс, който всъщност

е повече законопроект за изменение на Наказателнопроцесуалния кодекс и на други закони. Някои от разпоредбите изглеждат правно неиздържани, но все пак съществува надежда, че от другата седмица директивата ще има право на съществуване в българското законодателство.

Да не се радваме обаче предварително – в законопроекта на цитираните по-горе народни представители пише, че когато обвиняемият се отказва от вече упълномощения защитник, той трябва да обясни пред органа на наказателното производство мотивите за своя отказ. Не е ясно по какъв начин обвиняемият, който има право да не дава обяснения, ще бъде задължен да обяснява публично конфиденциалните си отношения със защитника. И какво ще стане, ако отказът от защитник е немотивиран. Ще забраним ли на обвиняемия да си оттегли пълномощията или да упълномощи друг защитник? Ще го принудим ли да дава обяснения? Не зная. Висшият адвокатски съвет вече е реагирал подобаващо, но не знам дали това ще има някакво значение.

Неотдавна студентите ме питаха защо нямат учебник по наказателнопроцесуално право. Отговорих им, че няма автор, но няма и издател, който да смогне да догонва законодателството.

Въпреки това бих препоръчала на Институт „Отворено общество“, и лично на директора на Правната му програма д-р Иванка Иванова, да продължи този проект и да проследи как ще се прилагат на практика законите, които имплементират директивата. Книгата на колегата Златка Стефанова остава актуална, защото голяма част от проблемите не се решават, но ще бъде добре по-нататък тя да проследи как се отразява промененото законодателство върху практиката.

Желая успех на автора и на книгата в това начинание!